

Sociální komunikace a globální problémy lidstva

V roce 1957 byla založena mezinárodní nevládní organizace AIERI/IAMCR (International Association for Mass Communication Research). Od počátku sdružovala aktivní novináře, badatele a výzkumníky v oblasti masové komunikace a vysokoškolské učitele žurnalistiky. Postupně se v této organizaci začali angažovat i vědci z oborů hraničících s žurnalistikou, přesněji řečeno z těch oborů, jež žurnalistika může využívat ve svém působení na zvolené cílové čtenářské, posluchačské či divácké skupiny: sociologie, sociální psychologie, politologie, politické ekonomie, avšak i pracovníci technických oborů, kteří se zabývají sdělovací technikou a technologií atd.

Československo patří k zakládajícím členům organizace, vzpomeňme profesora V. Klimeše a jeho organizátorského úsilí na tomto poli. Socialistické země se od počátku snažily o pozitivní orientaci AIERI/IAMCR, o to, aby organizace sloužila společenskému pokroku, věci míru, spolupráci zemí s rozdílným společenským zřízením. Ne vždy se pochopitelně dařilo tuto základní orientaci realizovat. Hlavně v sedmdesátých letech činnost AIERI/IAMCR stagnovala a teprve IX. kongres, který se konal v Lipsku (vůbec poprvé v socialistické zemi), znamenal podstatné oživení aktivity. V poslední době se kongresy AIERI/IAMCR scházejí ve dvouletých intervalech, střídavě v socialistické, kapitalistické a rozvojové zemi.

Zejména po projednání zprávy S. Mac Brida o stavu masové sdělovacích prostředků ve světě v UNESCO v roce 1980 se problematice masové komunikace začala věnovat širší pozornost i v nežurnalistickém světě. Mac Brideova zpráva upozornila na řadu faktů a reálných tendencí. Objektivně poukázala na snahy vyspělých kapitalistických zemí vnutit zejména rozvojovým státům své pojetí svobody sdělování, své informační zdroje, služby svých tiskových agentur, a tedy i rozhodující slovo ve výběru faktů, událostí a jevů a ve formách jejich interpretace. Tento informační imperialismus či neokolonialismus je v řadě rozvojových zemí podrobován ostré kritice a jsou proti němu podnikány i faktické kroky, neboť koneckonců znamená ovlivňování politiky dané země, možnosti zneužití masové komunikace ve prospěch imperialistické mocnosti apod. Jedná se zároveň o boj proti přenosu cizích ideologických orientací a kultur do svěbytných národnostních prostředí, proti jejich nežádoucí internacionalizaci, která vede ke stírání národní specifiky, k rozkolísání stávající hierarchie hodnot a kulturních vzorů apod.

Jde tedy o problémy navšest aktuální, které v současné mezinárodní politické situaci nabývají na politické, ideologické a ekonomické vyhraněnosti. Je proto jen přirozené a zákonité, že i tato tematika se objevila na loňském, již XIV. světovém kongresu AIERI/IAMCR, který se konal ve dnech 27. srpna až 1. září 1984 v Praze.

Jeho program byl charakterizován samotným názvem *Sociální komunikace a globální problémy lidstva* (Social Communication and Global Problems). Toto hlavní téma bylo specifikováno těmito pojmy: mír, odzbrojení, bezpečnost, rozvoj, vyčerpání zdrojů, znečišťování životního prostředí, vztah člověk-stroj, problematika menšin a etnických skupin, migrace dělníků, role příslušníků různého pohlaví ve společnosti, propast mezi dostatečnými a nedostatečnou informací, možnosti využívání volného času.

Tato šíře tematiky přirozené nemohla být zvládnuta na plenárních zasedáních. Proto zasedala pouze dvě plenární zasedání – zahajovací a závěrečné; zbytek času probíhala jednání v sekcích: pro sdělovací technologie, profesionální výchovu, bibliografii, mezinárodní komunikaci, sociologii a sociální psychologii, politickou ekonomii, historii, právo. Jejich program doplňovala ještě činnost pracovních skupin, jež se zabývaly nejruznějšími otázkami.

Je zřejmé, že dominantní roli hraje v současném světě otázka války a míru. Proto československá strana v rámci kongresu svolala dvě zvláštní symposia zabývající se výchovou novinářů k míru a úsilím UNESCO v oblasti informací.

Mezinárodního jednání v Praze se zúčastnilo 500 účastníků ze 49 zemí světa, ze všech kontinentů. Reprezentovalo tak na 1500 členů tvořících členskou základnu mezinárodní organizace AIERI/IAMCR. Kongres byl tedy silně obsazen a není nezajímavé, že 51 badatelů bylo z USA a více než 200 z ostatních kapitalistických zemí, na 30 ze zemí rozvojových. Tento prostý aritmetický výpočet ukazuje, jak velkou roli přiklá-

dali účastníci ze západních zemí jednání kongresu. Řada z nich také přijela s poctivou snahou přispět k rozvoji mírové spolupráce.

Je dosti obtížné ve stručném příspěvku charakterizovat tak bohatý a rozmanitý program, který probíhal v posledních srpnových dnech v sálech pražského Paláce kultury.

Domnívám se, že dosti symptomatické bylo *zahajovací plenární zasedání*, na němž odezněla různorodá tematika vycházející z různé metodologie zkoumání objektivní reality a sloužící různým cílům. Otevřel je svým vystoupením na téma nezbytnosti vzniku nové žurnalistiky J. Galtung (Norsko). Vycházel ze spekulativního rozdělení světa do čtyř subsvětů (kapitalistického, socialistického, rozvojového, východoasijského), charakterizoval jejich postavení a vyvozoval nezbytnost vzniku „nové žurnalistiky“, která by podle něho měla globální charakter, byla „nadřídící“, osvobozena od „viditelného i neviditelného vlivu“, odrážela by globální formou globální problémy. Musela by být vykonávána žurnalisty, kteří mají vlastní morální kodexy, jež jim umožňují „objektivně informovat“. Tedy jasná apologie buržoazní „nestranickosti“.

M. Callagerová (Irsko) se na tomto zasedání zabývala zobrazením ženy v britském televizním vysílání. Poukázala na to, že televize chce ženám vnutit hlavně konzumní tužby, nepřispívá k jejich emancipaci, šíří velice stereotypní obraz ženy. Chilané J. Somavia a F. Matta podali obraz boje masových komunikačních prostředků s diktátorskými režimy Jižní Ameriky. A. Buzlová (ČSSR), hovořící jako poslední, orientovala své vystoupení na hlavní téma konference. Konstatovala stále rostoucí vliv prostředků masové informace na veřejnost, nezbytnost jejich pozitivního přínosu pro další pokrokový rozvoj lidské společnosti, a to zejména v oblasti upevňování míru, mezinárodní bezpečnosti, zajištění dostatku potravin, péče o životní prostředí apod.

Jednání v sekcích a pracovních skupinách se těsněji či volněji dotýkala hlavního tématu konference. V mnoha případech však převažovala odborná profesionální zaměřenost sekce.

Domnívám se, že velice podnětné jednání bylo v *sekci sociologie*, která spojila své síly se *sekcí sociální psychologie*. Na jednání této sekce se aktivně podílela řada československých účastníků. Byli to: J. Janoušek a R. Šubrt referátem na téma *Metodologie sociálně psychologických výzkumů masové komunikace*, J. Košťál referátem o *technikách výzkumu v rozhlasové komunikaci*, J. Kačániová o *možnostech interdisciplinárního přístupu při zkoumání obsahu masové komunikace*, J. Perkerová a J. Segeth *informací o současných tendencích rostoucí komunikační aktivity recipientů v Československu*, D. Brečková o *stavu psychologického výzkumu masové komunikace u nás*.

Některá zajímavá sdělení zahraničních referentů se týkala například *vytvoření komunikační typologie*, která by šla za rámec klasického dělení na osobní, masovou a interpersonální, brala by v úvahu například komunikaci vznikající oděvem, účesem apod., komunikaci vznikající na základě telefonického ohlasu posluchačů rozhlasového vysílání atd. (G. Gumpert, USA); *vlivu televize na aktivizaci či pasivitu příjemce* a poslední seriálu v západní společnosti jako náhražky reality (J. Nordlund, Švédsko).

G. Wilhoit (USA) podal zprávu o výsledku *výzkumu názorů novinářů v USA, Velké Británii a NSR* na některé skutečnosti světa. X. Villasmil (Venezuela) poukázal na fakt, že zábavní programy v televizi zatemňují skutečnost, odvádějí pozornost od problémů objektivní reality, zkreslují skutečný život, sociálně ekonomickým problémům je věnována mizivá pozornost.

Sociálně psychologická sekce přinesla na pořad jednání sociologů řadu příspěvků, které si všímaly *postavení ženy v masové komunikaci* jak z hlediska ženy-novináčky, tak i z hlediska ženy-recipientky i ženy-součásti obsahu masové komunikace. Byli jsme zde jak svědky skutečné vědecké snahy o analýzu postavení ženy, tak i svědky utopických konstrukcí „umělých ženských světů“.

Ženy jsou v západních sdělovacích prostředcích prezentovány většinou jako matky, emočně orientované, závislé na mužích, bez zájmu o politické dění, vážné jsou diskutovány dvě reality světa – mužská a ženská atd. Zástupci socialistických zemí, zejména sovětské sociologové (prof. J. Šerkovin) v diskusi dokumentovali diametrálně odlišné postavení ženy v socialistických zemích a na konkrétních faktech doložili principiální řešení ženské emancipace.

Secke profesionální výchovy se zabývala výchovou mladé novinářské generace. Byly diskutovány otázky výchovy novinářů k boji za mír, nevhodnější struktura vysokoškolské výuky, učební plány, tvorba vysokoškolských učebnic, permanentnost vzdělávání novinářů, práce s jazykem atd. Výsledkem jednání je i dlouhodobý program a koncepce vydávání kolektivních publikací, které jsou v souladu s pro-

jektem OSN na výstavbu masových komunikačních struktur v rozvojovém světě (IPDC).

Bibliografická sekce se zajímala o postup prací na celosvětovém adresáři badatelů v oblasti masových komunikací, který by zároveň přinesl i charakteristiku jejich profesionální badatelské orientace a významně tak přispěl k prohloubení spolupráce, k výměně literatury apod.

Historická sekce vycházela z tisku jako historického pramene. Stejně jako v jiných sekcích i zde se projevily dvojí přístup ke zkoumání objektivní reality: stranický, komunistický na jedné straně, buržoazně objektivistický na straně druhé.

Zajímavé informace, nezářka charakterizované i seriózní snahou o vědeckou analýzu, bylo možno získat v *sekcí politické ekonomie*. Tato sekce se tradičně zabývá různými aspekty ekonomiky masové komunikace. M. Kašík (ČSSR) zde přednesl referát o úloze tisku, rozhlasu a televize při podněcování ekonomické aktivity pracujících. Uvedl, že v Československu je 25% obsahu prostředků masové komunikace věnováno ekonomickým otázkám. D. Pavlů (ČSSR) hovořil o sociokulturní roli propagace (reklamy) v socialistické společnosti, s akcentem na její cílevědomé využívání při realizaci sociálně politických záměrů společnosti.

Další referáty pojednávaly o různých aspektech hodnoty informací, ekonomických podmínkách rozvoje tisku, rozhlasu a televize.

Jak již bylo konstatováno, vedle sekcí vyvíjely intenzivní činnost i pracovní skupiny zaměřené: k tematice úsilí UNESCO v oblasti prostředků masové informace, k nadějším a obavám člověka prezentovaným v prostředcích masové komunikace, k výchově novinářů k míru, výzkumům a metodám vzdělávání v prostředcích masové komunikace, k otázkám novinářské etiky, náboženství v prostředcích masové komunikace, nové technologie v rozvojových zemích atd. Pracovních skupin bylo několik desítek.

Závěrečné plenární jednání bylo koncipováno jako panel mladých. Ukázalo hlavní orientace výzkumné práce v některých zemích (S. Perkner, ČSSR, J. Oledzki, PLR, D. Schiller, USA). Více než 80 československých aktivních novinářů, pedagogů a vědeckovýzkumných pracovníků z fakulty žurnalistiky Univerzity Karlovy, odboru žurnalistiky Univerzity Komenského v Bratislavě, Ústavu teorie a praxe žurnalistiky UK, Novinářského studijného ústavu v Bratislavě, Československé akademie věd a výzkumných pracovišť tisku, rozhlasu, televize se aktivně účastnilo jednání kongresu. Jejich vystoupení byla fundovaná, na potřebné metodologické i odborné úrovni a vedla k lepšímu poznání stavu a rozvoje vědeckovýzkumné práce v socialistických zemích.

XIV. kongres AIERI IAMCR přispěl – i přes všechny názorové rozdíly – k dalšímu rozvoji spolupráce mezi vědci zemí s rozdílným společenským zřízením. Domnívám se, že pomohl i mnoha západním vědcům opravit si názor na úroveň a možnosti socialistické vědy, jak o tom ostatně svědčily i dotazy západních badatelů. Diskuse většinou vyústily do stanovisek, která mohou tvořit dobrou základnu pro další jednání. Na kongresu byla patrná silná interdisciplinárizace žurnalistiky, zejména aplikace sociologie a dalších společenských věd při všech otázkách, jež se týkají jak tvůrčí novinářské práce, tak i nasazení techniky a potřebné sdělovací technologie.

Dušan Pavlů

Řízení sociálních procesů ve VHJ

Katedra ekonomiky a řízení chemického průmyslu na Vysoké škole chemickotechnologické v Pardubicích uspořádala k dvacátému výročí svého založení vědeckou konferenci s mezinárodní účastí *Řízení podniků a VHJ v podmínkách vědeckotechnické revoluce*. První sekce byla věnována zdokonalování vnitřního řízení podniků a VHJ, druhá sekce řízení sociálních procesů ve VHJ.

Problematicke ekonomiky práce a šířeji sociálnímu řízení v průmyslových podnicích se katedra věnuje po řadu let jako svému profilujícímu směru. K tomu byly zaměřeny státní výzkumné úkoly, učební texty i dříve uskutečněné konference s mezinárodní účastí: *Postavení a funkce člověka v procesu řízení v období vědeckotechnické revoluce* (1974), *Postavení člověka v chemickém průmyslu v podmínkách vědeckotechnické revoluce* (1975), *Změny v řízení práce* (1977), *Zaúroveň pracovníků na zvyšování efektivity VHJ* (1979) a *Modelování sociálních procesů v průmyslovém podniku* (1980). Dosavadní výsledky výzkumu byly shrnuty v monografii *Řízení so-*